

Bogdan Jastrzębski

Biblioteka Miejska w Tomaszowie Mazowieckim (1928-1939)

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum 2, 113-132

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogdan Jastrzębski

BIBLIOTEKA MIEJSKA W TOMASZOWIE MAZOWIECKIM
(1928-1939)

Pierwsze biblioteki oświatowe na terenie Tomaszowa Mazowieckiego zaczęły powstawać w latach 1905-1907. Były tworzone przez różnego typu organizacje społeczne, zawodowe oraz polityczne. Do końca pierwszej wojny światowej powstało ich kilkanaście, natomiast pierwsze lata niepodległości były znacznie uboższe w tego rodzaju inicjatywy. Czytelnikami bibliotek byli wyłącznie członkowie tych organizacji i ich rodziny¹. W drugiej połowie lat dwudziestych myślano już o zorganizowaniu biblioteki, która mogłaby obsługiwać wszystkich mieszkańców miasta bez względu na przynależność organizacyjną, stan majątkowy, pochodzenie czy wyznanie. Jedynym kryterium miała być umiejętność czytania w języku polskim. Starania te zbiegły się w końcu lat dwudziestych z kolejnym nasileniem starań w skali ogólnopolskiej o wprowadzenie ustawy bibliotecznej i zorganizowanie sieci bibliotek oświatowych. Zrozumienie i poparcie, jakie inicjatywa ta zyskała w socjalistycznej Radzie Miejskiej, doprowadziło do rychłego jej zrealizowania².

¹ B. J a s t r z ę b s k i. Biblioteki tomaszowskie do 1939 r., "Wiódka Sztuczne" 1988, nr 7-8, s. 6, nr 9, s. 4, nr 10, s. 4.

² Biblioteka Miejska była przedmiotem pracy magisterskiej A. Ogórek, Powstanie, rozwój i działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tomaszowie Mazowieckim w latach 1928-1978, Kraków 1978, Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, maszyn. Autorka pracy skupiła swą uwagę głównie na okresie po 1945 r.; działalność Biblioteki w latach 1928-1939 omówiła pobieżnie. W tej części pracy oparła się jedynie na niekompletnych aktach Biblioteki Miejskiej znajdujących się w zespole Akt miasta Tomaszowa w zasobie Archiwum Państwowego w Tomaszowie. Pomięła zupełnie inne dokumenty z tego zespołu oraz źródła drukowane

1. Organizacja biblioteki i personel

Starania miejscowych działaczy oświatowych i samorządowych o zorganizowanie Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie zostały uwieńczone sukcesem w połowie 1928 r. Decyzją Rady Miejskiej z 14 czerwca powołano do życia Bibliotekę Miejską, przeznaczając jednocześnie na jej organizację i funkcjonowanie kwotę 15 000 zł³. Jeszcze tego samego dnia, prezydent miasta powierzył nauczycielce Jadwidze Dzieciotłowskiej zorganizowanie biblioteki, powołując ją na pierwszego kierownika tej placówki⁴.

Dzieciotłowska 15 czerwca rozesała do ośmiu krajowych księgarń pisma następującej treści: "Przystępując do organizacji Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie Mazowieckim prosimy o szybkie nadesłanie katalogów nakładowych i sortymentowych. Jednocześnie zapytujemy, na jakie ustępstwa moglibyśmy liczyć przy zamawianiu większej ilości książek". Swoje katalogi i oferty nadesłały m. in. księgarnie: Irzański, Everta i Michalskiego, J. Mortkowicza, Księgarnia Robotnicza z Warszawy, Krakowska Spółka Wydawnicza oraz Księgarnia Polonickiego ze Lwowa. Korzystając z tych ofert wysyłano konkretne zamówienia z ustaloną listą tytułów. Były to zamówienia głównie na polską i obcą beletrystykę, ale znajdowały się wśród nich również tytuły z zakresu historii, nauk społecznych i przyrodniczych. W ciągu zaledwie dwu miesięcy, zdołano zgromadzić 1455 dzieł. Dzięki temu już 16 sierpnia 1928 r. można było dokonać oficjalnego otwarcia biblioteki dla czytelników.

Powołanie do życia biblioteki w 1928 r. nie było dziełem przypadku. Było to świadome działanie nowej (wybranej w 1927 r.) Socjalistycznej Rady Miejskiej. Placówka ta miała oddziaływać na środo-

---

znajdujące się w Archiwum Państwowym w Łodzi. Chodzi tu głównie o Sprawozdania z wykonania budżetu Zarządu Miejskiego m. Tomaszowa Mazowieckiego, Preliminarze budżetowe m. Tomaszowa Maz. oraz Regulamin Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie Maz. z 1932 r. Z tego też względu obraz Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie Maz. w okresie międzywojennym jest w omawianej pracy niepełny.

³ Archiwum Państwowe w Tomaszowie (dalej APT), Akta miasta Tomaszowa (dalej AmT), sygn. III/1263, k. 4-5, 44 (Akta Biblioteki Miejskiej).

⁴ Jadwiga Dzieciotłowska 23 maja 1928 r. złożyła podanie o zatrudnienie jej jako organizatora i kierownika Biblioteki Miejskiej; APT, AmT, sygn. III/1263, k. 6, 47.

wisko robotnicze, realizując program PPS. Już w pierwszym numerze socjalistycznego pisma "Proletariat" z 2 września 1928 r. ukazało się następujące ogłoszenie: "robotnicy Tomaszowa, zapisujcie się do Miejskiej Biblioteki Publicznej. Robotnik oświecony to potęga"⁵.

Na łamach tego samego numeru dwutygodnika "Proletariat" ukazał się obszerny artykuł omawiający organizację biblioteki⁶. "Po dwu miesiącach pracy organizacyjnej Magistrat m. Tomaszowa w dniu 16 sierpnia rb. oddał do użytku publicznego Bibliotekę Miejską. Na razie przed wykończeniem skrzydła Magistratu, w którym Biblioteka Miejska znajdzie stałe pomieszczenie, otwarto wypożyczalnię książek przy ul. Prezydenta Mościckiego nr 6. Obywatelka Jadwiga Dzieciołowska zorganizowała bibliotekę według najnowszych zasad bibliotekoznawstwa. W tym krótkim czasie skompletowała celowo, z uwzględnieniem potrzeb robotniczego środowiska około 1350 dzieł (1700 tomów) i skatalogowała je międzynarodowym systemem klasyfikacji dziesiętnej. Biblioteka Miejska rozpada się na 3 zasadnicze działy: literaturę piękną - powieści, nowele, poezję, dramaty, krytykę, historię literatury itd.; dział naukowy: w którym przede wszystkim uwzględniono nauki przyrodnicze, społeczne i historię, jako podstawę poglądu na świat; i literaturę dla młodzieży. Jak sam księgozbiór, tak i biurowość zorganizowana jest na najnowszych zasadach z uwzględnieniem potrzeb statystyki czytelnictwa, Regulamin wewnętrzny Wypożyczalni Książek Biblioteki Miejskiej tak został pomyślany, że z jednej strony zabezpiecza dobro publiczne, jakim jest książka, z drugiej udostępnia tę książkę każdemu, gdyż przedpłata miesięczna wynosi za ledwie 50 gr od tomu i od opłaty tej zwolnieni są bezrobotni pracownicy fizyczni (robotnicy) i umysłowi, a nadto, kto nie ma na kaucję, może otrzymać książkę za poręczeniem. Biblioteka Miejska jednak dopiero wówczas będzie całkowicie spełniać swoje zadanie, gdy zostanie przeniesiona do skrzydła Magistratu. Wtedy znajdzie właściwe pomieszczenie, otworzy piękną czytelnię pism i książek, w której staną rzędem stoliki na jednego czytelnika każdy". Czytelnię pism i książek otwarto 21 marca 1929 r.⁷

⁵ "Proletariat" 1928, nr 1, s. 7.

⁶ Z okazji otwarcia Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie Maz. "Proletariat" 1928, nr 1, s. 4.

⁷ APT, AmT, sygn. III/1263, k. 7, 12, 44; Biblioteki Oświatowe. Spis na dzień 1 stycznia 1930 r. Warszawa 1932, s. 23.

Biblioteka została ostatecznie zlokalizowana w gmachu Magistratu przy ul. Prezydenta Mościckiego 5. Lokal biblioteki o powierzchni 66,33 m², składał się z czterech wydzielonych pomieszczeń: magazynu książek, pokoju katalogowego, pokoju kierownika i czytelni. Placówka wyposażona została w podstawowy i niezbędny sprzęt biblioteczny w postaci regałów, katalogów, biurka, stolików, krzeseł itp. W marcu 1929 r. zakupiono krzesła do czytelni w Fabryce Mebli Giętych w Wojciechowie (pod Piotrkowem), a w kwietniu 1930 r. złożono nowe zamówienie na klamry katalogowe w związku z koniecznością powiększenia katalogu⁸.

Personel biblioteki od momentu jej uruchomienia składał się z trzech osób. Kierownikiem była Jadwiga Dziećciołowska, żona znanego na terenie miasta nauczyciela-polonisty, działacza PPS, redaktora miejscowych czasopism. Urodziła się 13 stycznia 1897 r. w Warszawie, gdzie ukończyła szkołę średnią. Po przeprowadzeniu się do Tomaszowa pracowała jako nauczycielka i sekretarka w gimnazjum. Była również znaną w Tomaszowie, zwłaszcza w kręgach robotniczych, działaczką społeczną. Drugą pracownicą biblioteki była Estera Rozenblum. Urodziła się 11 kwietnia 1901 r. w Tomaszowie. Rodzice jej byli rzemieślnikami. W 1918 r. ukończyła 7-klasową szkołę powszechną, a następnie kurs bibliotekarski. Przed podjęciem pracy w bibliotece, w 1928 r. pracowała jako biuralistka. Od 1935 r. zastąpiła Dziećciołowską na stanowisku kierownika i pełniła tę funkcję, aż do wybuchu drugiej wojny światowej. Estera Rozenblum była aktywną działaczką lewicy "Bundu", propagatorką książek postępowych pisarzy lewicowych i klasyków marksizmu. Zginęła zastrzelona przez Niemców 30 marca 1942 r. na jednej z ulic miasta. Trzecią i najmłodszą pracownicą biblioteki była Zofia Orzelska urodzona 24 kwietnia 1909 r. Posiadała wykształcenie średnie i w bibliotece pracowała również od początku jej istnienia, aż do wybuchu wojny. Przez pewien czas pracownicą biblioteki była również D. Rotenberg. Prawdopodobnie trwało to bardzo krótko i dlatego brak jest w archiwaliach dokładniejszych informacji dotyczących jej osoby i czasu zatrudnienia⁹.

Personel biblioteki tomaszowskiej podnosił swoje kwalifikacje i

⁸ APT, AmT, sygn. III/1263, k. 17, 44; sygn. III/1367, k. 24-25.

⁹ Tamże, sygn. III/1263, k. 45-47, sygn. III/1458, k. 11; "Echo" 1935, nr 280, 283; Słownik pracowników książki polskiej (dalej SPKP), Warszawa-Lódź 1972, s. 769.

doskonalili metody pracy poprzez uczestnictwo w konferencjach i szkoleniach organizowanych przez władze oświatowe. Między innymi 7 lutego 1937 r. w lokalu Wydziału Powiatowego w Brzezinach odbyła się konferencja bibliotekarska zorganizowana przez Kuratorium Szkolne. Celem jej było "usprawnienie działalności bibliotek publicznych tak pod względem organizacyjno-technicznym, jak i oświatowym, omówienie metod propagandy czytelnictwa i rozwoju bibliotek". Charakterystyczne dla ówczesnych stosunków było to, iż konferencja odbyła się w niedzielę czyli w dniu wolnym od obsługi czytelników¹⁰.

O dyscyplinie pracy oraz wymogach stawianych personelowi biblioteki przez władze miasta niech świadczy upomnienie skierowane 25 października 1929 r. przez Prezydenta Miasta do całego personelu "polecam odnosić się do pełnienia obowiązków z całą powagą i zabraniam prowadzenia prywatnych rozmów w godzinach urzędowych"¹¹.

Od początku funkcjonowania biblioteka czynna była codziennie, prócz niedziel i świąt, w godz.: 10⁰⁰-12⁰⁰ i 15⁰⁰-20⁰⁰, natomiast czytelnia 15⁰⁰-21⁰⁰. W okresie wakacyjnym wypożyczalnia była otwarta w godz. 10⁰⁰-12⁰⁰ i 15⁰⁰-19⁰⁰, natomiast czytelnia w okresie wakacji była nieczynna. Od 1 lipca 1930 r. częściowo zmieniono godziny otwarcia w dni powszednie tj. 9⁰⁰-12⁰⁰ i 15⁰⁰-19⁰⁰, a w soboty 9⁰⁰-12⁰⁰ i 15⁰⁰-18⁰⁰¹².

Wyasygnowanie pierwszych 15 tys. zł na utrzymanie biblioteki w roku budżetowym 1928/1929 było sumą dość dużą, ale jak się okazało nie wystarczającą. Wydatki pierwszego roku przekroczyły budżet o 2028 zł 88 gr. Natomiast pierwszy rok kalendarzowy (1929) pochłonął łącznie z płacami dla personelu 26 313 zł. (Por. tab. 1). Oprócz sum preliminowanych w budżecie miasta w wydatkach tych znalazły się kwoty uzyskane na cele biblioteczne z innych źródeł. Między innymi w listopadzie 1929 r. uzyskano z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego jednorazową subwencję w wysokości 1000 zł z przeznaczeniem na zakup książek. Pismo przyznające dotację Bibliotece Miejskiej w Tomaszowie podpisał 14 listopada Naczelnik Wydziału Bibliotek Stefan Demby. Na następny rok budżetowy 1929/1930 Rada Miejska preliminowała kwotę 11 700 zł, nie wliczając w to kosztów

¹⁰ APT, AmI, sygn. III/2106, k. 20.

¹¹ APT, AmI, sygn. III/1263, k. 56.

¹² Ibidem, sygn. III/1263, k. 44, sygn. III/1367, k. 33.

T a b e l a 1

Budżet Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie Mazowieckim

Rok	Budżet	Wydatki	Dochody
1929/1930	preliminowany	11 700	8 700
	wykonany	-	-
1930/1931	preliminowany	7 450	7 200
	wykonany	5 203,34	7 195,50
1934/1935	preliminowany	6 450	4 500
	wykonany	6 169,84	3 937
1935/1936	preliminowany	-	4 434,30
	wykonany	7 222,24	-
1936/1937	preliminowany	6 881	4 000
	wykonany	7 255,36	4 455,85
1937/1938	preliminowany	8 692	4 800
	wykonany	9 660	4 804,75
1938/1939	preliminowany	11 759	5 500
	wykonany	11 694,04	4 813,45

Ź r ó d ł o: Preliminarz budżetowy m. Tomaszowa Mazowieckiego na rok 1929/1930; 1937/1938; Sprawozdanie z wykonania budżetu Zarządu Miejskiego m. Tomaszowa Mazowieckiego za rok 1930/1931; 1934/1935; 1936/1937; 1937/1938; 1938/1939.

personalnych. Wszystkie bibliotekarki pobierały wynagrodzenie bezpośrednio w Magistracie i kwot tych nie wliczano później do sum wydatkowanych na utrzymanie i prowadzenie biblioteki¹³.

W rok po uruchomieniu czytelnicy i pierwszych doświadczeniach związanych z jej funkcjonowaniem, Prezydent Miasta skierował pisma do

¹³ APT, AmT, sygn. III/1263, k. 10, 44, sygn. III/1425, k. 7-10; Biblioteki Oświatowe..., s. 23.

bibliotek publicznych Warszawy i Łodzi z zapytaniem na temat zasad "istnienia czytelni, charakteru gromadzonych czasopism, udostępniania młodzieży oraz opłat za udostępnianie czytelni". W odpowiedzi na te pytania, nadeszło pismo z Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy z dn. 26.03.1930 r., podpisane przez Faustyna Czerwijowskiego, zawierające rady na temat doboru tytułów prenumerowanych pism oraz samej organizacji pracy czytelni. Władze miasta oraz pracownice biblioteki skorzystały z rad doświadczonego teoretyka i praktyka bibliotekarstwa, odpowiednio reorganizując pracę czytelni¹⁴.

Przez pierwsze lata swej działalności Biblioteka w Tomaszowie, prócz decyzji Rady Miejskiej, nie posiadała żadnego aktu prawnego, który by regulował sposób, zakres i zasięg jej działania. Dopiero w kwietniu 1932 r. Prezydent Tomaszowa wystosował pismo do dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi - Jana Augustyniaka z zapytaniem "czy Biblioteka tamtejsza jest prowadzona przez Magistrat m. Łodzi, czy też przez jakieś Towarzystwa" oraz z prośbą o przesłanie wzorca statutu dla biblioteki publicznej. W odpowiedzi dyr. J. Augustyniak wskazał dwa wzorce statutów. Jeden, ogólny dla bibliotek publicznych prowadzonych przez towarzystwa oświatowe zamieszczony w książce F. Czerwijowskiego "Biblioteki powszechne" na str. 46 i drugi "Statut Biblioteki Publicznej w Zakopanem" jako wzór praktycznego zastosowania wzorca ogólnego¹⁵.

W oparciu o nadesłane regulaminy opracowany został "Regulamin Biblioteki Miejskiej w Tomaszowie Maz.", który ukazał się drukiem "Głosu Tomaszowskiego" prawdopodobnie jeszcze w 1932 r. w formacie 8° i objętości 4 stron¹⁶.

Wspomniana wyżej korespondencja pomiędzy Prezydentem Tomaszowa, a dyrektorem Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi, dotyczyła również spraw personalnych. Dyrektor Augustyniak informował, że "pracownicy biblioteki objęci są ogólną pragmatyką służbową i wszystkimi przepisami natury prawno-socjalnej przysługującymi pracownikom Magistratu m. Łodzi". Potwierdzało to praktykę stosowaną do tej pory również w tomaszowskiej bibliotece, gdzie cały personel podlegał prezydentowi¹⁷.

¹⁴ APT, AmT, sygn. III/1367, k. 17-20.

¹⁵ Ibidem, sygn. III/1599, k. 9-20.

¹⁶ Jedyne znany egzemplarz "Regulaminu..." znajduje się w bibliotece Archiwum Państwowego w Łodzi (dalej APT).

¹⁷ APT, AmT, sygn. III/1599, k. 9-20.

Cały księgozbiór będący w posiadaniu biblioteki przed pierwszym wypożyczeniem poddawany był specjalnej oprowie introligatorskiej. Początkowo usługi te wykonywane były w zakładzie M. Garfinkla, ale od grudnia 1930 r. prezydent miasta, z bliżej nieznanym powodów zabronił zlecania tych prac Garfinklowi. Od tego czasu usługi te wykonywały inne tomaszowskie warsztaty introligatorskie. Personel biblioteki był bardzo uczulony na stan techniczny książek. Prezydent miasta wydał m. in. polecenie, aby wszystkie wypożyczane książki przy ich zwrocie były dokładnie kontrolowane: "W razie stwierdzenia, że książka została przez wypożyczającego zniszczona (podarta, poplamiona itp.), należy bezwzględnie obliczyć koszt zniszczenia i sumą tą obciążyć daną osobę. Zarazem nadmieniam, że książki zniszczone w żadnym razie nie mogą być przed ich naprawą dalej wypożyczone"¹⁸.

Kwalifikowanie i zakup książek do biblioteki prowadzone były przez kierowniczkę J. Dzieciołowską przy współudziale grona społeczników rekrutujących się głównie spośród tomaszowskich nauczycieli. Przez prawie dziesięć lat z biblioteką współpracowali na tym polu m. in.: dyrektor Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego Anna Wajkseliszowa oraz dyrektor Gimnazjum Miejskiego Antoni Jargocki. W roku 1937 przy Zarządzie Miejskim została zorganizowana Komisja Kulturalno-Oświatowa, która m. in. zajęła się oceną książek kupowanych do biblioteki. W skład tej komisji powołano przedstawicieli towarzystw kulturalnych działających na terenie miasta. Pismem z 1 czerwca 1937 r. zaproszono do Komisji przedstawiciela Towarzystwa Przyjaciół Nauki, Literatury i Sztuki. W związku z tym zrezygnowano z usług osób dotychczas dokonujących tej oceny, jednocześnie dziękując im "za dotychczasową cenną współpracę przy kwalifikowaniu nabywanych dla biblioteki książek"¹⁹.

Koniec lat trzydziestych był okresem wzmożonej aktywności władz na polu popierania czytelnictwa oraz pracy oświatowej i wychowawczej bibliotek publicznych. W czerwcu 1937 r. dotarł do władz miasta "Okólnik nr 31 Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie popierania akcji bibliotecznej". Był on dwukrotnie odczytywany na posiedzeniu Kolegium Zarządu Miejskiego, 28 czerwca i 5 lipca 1937 r. W odpo-

¹⁸ Ibidem, sygn. III/1367, k. 80, sygn. III/1425, k. 11.

¹⁹ Ibidem, sygn. III/2106, k. 78-79.

wiedzi na akcje popierające i inicjujące aktywność bibliotek publicznych, Kolegium Zarządu Miejskiego na swym posiedzeniu w marcu 1938 r. podjęło inicjatywę urządzenia nowego lokalu biblioteki miejskiej i czytelni naukowej. Niestety wybuch drugiej wojny światowej uniemożliwił realizację nowych ambitnych planów władz miasta na polu rozszerzania i propagowania akcji czytelnictwa i walki z analfabetyzmem, a zwłaszcza wtórnym analfabetyzmem²⁰.

Jak na początku stwierdzono, biblioteka była zorganizowana na zasadach pełnej dostępności dla całej ludności bez ograniczeń. Opłata za korzystanie z biblioteki była dwojakiego rodzaju. Jedną dotyczyła samej możliwości korzystania z biblioteki, czyli obejmowała tzw. składkę członkowską wynoszącą 1 zł miesięcznie, oraz drugą opłatę pobieraną za każde wypożyczenie książki. Niestety wielkości tej drugiej opłaty nie udało się ustalić. Należy przypuszczać, że nie była ona jednakowa dla wszystkich czytelników. W okresie nasilonego kryzysu gospodarczego i wzrastającego bezrobocia nie pobierano opłat za wypożyczanie książek od czytelników pozbawionych pracy i zarejestrowanych w Państwowym Urzędzie Pośrednictwa Pracy. Legitymacja PUPP uprawniała do bezpłatnego korzystania z książek do czytania w bibliotece miejskiej, a przynależność do jakiejś organizacji zwalniała ze składek członkowskich²¹. Tym sposobem najbardziej poszkodowana ekonomicznie w okresie kryzysu ludność, miała zapewniony dostęp do książki. Jednocześnie stwarzano też dogodne warunki do korzystania z biblioteki i jej zasobów osobom wykazującym większe potrzeby kulturalne i uzewnętrzniającym je poprzez udział w działaniach różnego rodzaju towarzystw i organizacji kulturalnych i oświatowych.

2. Zbiory

W momencie uruchomienia Biblioteka Miejska w Tomaszowie posiadała księgozbiór liczący 1455 dzieł; w większości składał się on z literatury pięknej polskiej i obcej. Drobną część stanowiły książ-

²⁰ Ibidem, sygn. III/2108, k. 144, 149, 458.

²¹ Muzeum w Tomaszowie Maz. (dalej MTM), M. S k o r e k, Tomaszów miasto mojej młodości. Wspomnienia, rękopis, s. 6 (tekst dotyczy roku 1934).

ki z zakresu historii, nauk społecznych, przyrodniczych oraz literatura dla dzieci i młodzieży. Księgarnie, z którymi biblioteka nawiązała współpracę w pierwszych miesiącach swego istnienia, zaopatrywały ją sporadycznie przez cały okres międzywojenny, natomiast 90% zaopatrzenia biblioteki w wydawnictwa zwarte realizowała warszawska Księgarnia Robotnicza. Najpełniejsze źródła dotyczące zakupu książek zachowały się dla lat 1929-1930. W ciągu pierwszego roku księgozbiór biblioteki wzrósł przeszło dwukrotnie i w połowie 1929 r. liczył już 2920 dzieł w 3320 tomach; w końcu grudnia tr. biblioteka posiadała już 3856 tomów²². (Stan liczebny księgozbioru w wybranych latach ilustruje tab. 2).

T a b e l a 2

Stan liczebny księgozbioru Biblioteki Miejskiej
w Tomaszowie Mazowieckim (w wybranych latach)

Rok miesiąc dzień	Księgozbiór	
	liczba tytułów	liczba tomów
08.1928	1 455	1 700
08.1929	2 920	3 320
12.1931	4 052	4 687
31.03.1934	4 260	4 933
31.03.1935	4 505	5 220
31.03.1936	5 141	5 911
31.03.1937	5 898	6 711
31.03.1938	6 541	7 360
31.03.1939	7 505	8 380

Ź r ó d ł o: Preliminarz... na rok 1929/1930; 1937/1938; Sprawozdanie... rok 1930/1931; 1934/1935; 1936/1937; 1937/1938; 1938/1939; APT, AmI, sygn. III/1263, k. 7, 44, sygn. III/2106, k. 42; Biblioteki oświatowe. Spis na dzień 1 stycznia 1930 r. Warszawa 1932, s. 23.

²² APT, AmI, sygn. III/1263, k. 7, 12, 44; Biblioteki Oświatowe..., s. 23.

W latach 1929 i 1930 korespondencja i przesyłki książek do biblioteki (lub ich zwroty) odbywały się średnio dwa razy w miesiącu. Na podstawie kopii pism, zachowanych w archiwum, wynika że w 1929 r. wysłano do księgarni Robotniczej przynajmniej 22 pisma, a w 1930 r. do listopada przynajmniej 17 pism. Z korespondencji tej m. in. wynika, że z przesyłanych bibliotece w ciągu 1929 r. książek, odesłano 52 tytuły w tym Ilustrowaną Encyklopedię Trzaski, Everta i Michalskiego. Zamówienia kierowane do księgarni obejmowały miesięcznie średnio 100 do 150, a nawet czasami i do 200 tytułów, a realizowane były w około 60-70%. Najliczniej kupowana beletrystyka polska i obca reprezentowana była przez takich autorów jak: John Galsworthy, Jack London, Juliusz Kaden-Bandrowski, Władysław Reymont, Henryk Sienkiewicz, Andrzej Strug, Lew Tołstoj, Stefan Żeromski²³. W dniu 11 lipca 1930 r. złożono zamówienie na Wielką Ilustrowaną Encyklopedię Powszechną Wydawnictwa Gutenberg i S-ka. Zamówienie to było realizowane przez dwa lata. Do 1932 r. otrzymano t. I-XVIII²⁴.

W latach następnych, w związku z malejącymi środkami finansowymi, zmniejszała się liczba zamówień. Istnieją tylko wrywkowe dokumenty dotyczące zamówień w Księgarni Robotniczej. I tak np. 3. marca 1931 r. zamówiono 40 tyt., 27 sierpnia - 83 tyt., 18 maja - 74 tyt. oraz każdorazowo ponawiano prośbę o nadsyłanie "ostatnich nowości nie zamówionych"²⁵.

Brak jest źródeł archiwalnych dotyczących zakupów zarówno w Księgarni Robotniczej, jak i innych księgarniach w następnych latach do końca okresu międzywojennego. Na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki w tym czasie wynika, że gromadzenie księgozbioru odbywało się w nieco mniejszym zakresie, niż w pierwszych kilku latach jej funkcjonowania²⁶.

Zakup książek nie był jedynym sposobem gromadzenia księgozbioru przez bibliotekę tomaszowską. Korzystała ona sporadycznie z docelowych dotacji na zakup książek oraz z darów instytucji i osób

²³ API, AmI, sygn. III/1263, k. 2-36, 39-63, sygn. III/1367, k. 1, 7, 11, 14-15, 21, 23, 26, 28, 31, 35, 37-38, 40-46, 78-79, sygn. III/1425, k. 13-17, sygn. III/1426, k. 5-8, 11, sygn. III/1599, k. 21, 23-34.

²⁴ Ibidem, sygn. III/1367, k. 36, sygn. III/1599, k. 9.

²⁵ Ibidem, k. 23-25, 29-31.

²⁶ Ibidem, sygn. III/1263, k. 7, sygn. III/2106, k. 42; SPKP, s. 769.

prywatnych. W listopadzie i grudniu 1929 r. ofiarowano bibliotece następujące ilości książek: L. Oxner - 43 tyt., inż. Cedroński - 14 tyt., H. Walewska - 10 tyt., H. Wajnrebówna - 10 tyt., łącznie 77 tyt. W tym samym roku dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi Jan Augustyniak nadesłał kilka egzemplarzy "Księgi Pamiątkowej MBP w Łodzi". W 1932 r. Ministerstwo WRiOP prowadziło akcję rozdziału z Funduszu Kultury Narodowej książek dla-bibliotek publicznych. Biblioteka korzystając z tej możliwości zamówiła siedem tytułów²⁷.

W celu poszerzenia oferty czytelniczej oraz powiększenia księgozbioru Biblioteka zwróciła się w maju 1936 r. do Instytutu Bałtyckiego w Toruniu oraz Zarządu Głównego Ligi Morskiej i Kolonialnej w Warszawie z jednakowo brzmiącym pismem: "Biblioteka Miejska w Tomaszowie Maz. jako jedyna w mieście zaspokaja potrzeby zarówno młodzieży szkolnej, jak i starszego społeczeństwa, inteligencji, jak i szerokich warstw, nie mogąc jednak im podołać z powodu szczupłości swego księgozbioru oraz poważnych w nim luk. Szczególnie dotkliwe wobec wzrastających żywiołowo zainteresowań daje się odczuwać brak działu morskiego i licznych innych i tak już pożądanym wydawnictw LMiK (Inst. Bałtyckiego). Zarząd Miejski zwraca się więc z gorącą prośbą o ofiarowanie zarówno książek, jak i periodyków, wydawanych przez LMiK (Inst. Bałt.), lub znajdujących się w jej (jej) dyspozycji, które zostaną przez czytelników przyjęte z wielką wdzięcznością i wykorzystane maksymalnie i z pożytkiem". Po dwu tygodniach nadeszła odpowiedź z ZG LMiK o nieodpłatnym nadsyłaniu czasopism "Morze" i "Polska na Morzu". Podobne pismo w tym samym czasie zostało skierowane do ZG Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Warszawie. "Daje się odczuwać brak działu lotniczego i gazowego. Zarząd Miejski zwraca się więc z uprzejmą prośbą o ofiarowanie każdej ilości i treści książek i periodyków LOPP"²⁸.

W lutym 1937 r. zwrócono się do Naczelnego Instytutu Akcji Katolickiej w Poznaniu z prośbą o zasilenie cennymi wydawnictwami Naczelnego Instytutu Biblioteki Miejskiej. W marcu 1937 r. ponownie nawiązano kontakt z Funduszem Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego działającego przy Radzie Ministrów. Po otrzymaniu listy wydaw-

²⁷ Ibidem, sygn. III/1263, k. 29, 64-67, sygn. III/1599, k. 15, 35.

²⁸ Ibidem, sygn. III/2001, k. 146-148.

nictw z propozycją wybrania 100 książek, prezydent Tomaszowa Antoni Rączaszek w imieniu Biblioteki Miejskiej odpisał w sprawie "ofiarowania B. M. książek i czasopism, zaznaczonych czerwonym ołówkiem w załączonym wyciągu ze spisu wydawnictw. Gdyby ustalona liczba 100 miała dotyczyć tomów, Zarząd Miejski prosi o ofiarowanie wyłącznie książek, wśród których są pozycje obejmujące kilka tomów, z czasopism zaś z żalem rezygnujemy. Jeżeli natomiast dotyczy ona w ogóle pozycji wyciągu, będziemy serdecznie wdzięczni za zrealizowanie naszej prośby obejmującej 83 pozycje - w całości"²⁹.

Księgozbiór biblioteczny opracowany był zgodnie z zasadami Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, co uwidocznione było w katalogu sporządzonym do użytku czytelników. Prawie dwie trzecie księgozbioru stanowiła literatura piękna, zaś jedną trzecią wg wykazu z 1931 r.: "literatura dla dzieci i młodzieży, krytyka i historia literatury, historia, nauki społeczne, książki o treści złożonej (filozofia, podróże, pedagogika, higiena), nauki przyrodnicze"³⁰ (por. tab. 3).

T a b e l a 3

Struktura księgozbioru Biblioteki Miejskiej
w Tomaszowie Mazowieckim (stan na 31 grudnia 1931)

Działy piśmiennictwa	Liczba tomów	%
Literatura piękna	2 952	63,0
Literatura dla dzieci i młodzieży	511	10,9
Krytyka i historia literatury	298	6,3
Historia	290	6,2
Nauki społeczne	282	6,0
Książki o treści złożonej (filozofia, podróże, pedagogika, higiena)	223	4,8
Nauki przyrodnicze	131	2,8

Ź r ó d ł o: APT, AmT, sygn. III/1263, k. 7.

Otwarcie czytelnictwa przy Bibliotece Miejskiej planowano pierwotnie na 15 stycznia 1929 r., jednak z powodu opóźnień w dostarczaniu

²⁹ Ibidem, sygn. III/2106, k. 23, 42.

³⁰ Ibidem, sygn. III/1263, k. 7.

niu zamówionych czasopism, termin ten przesunięto o dwa miesiące. Ostatecznie czytelnię otwarto 21 marca 1929 r.³¹

W styczniu 1929 r. zamówiono ogółem 23 tytuły czasopism z przeznaczeniem do organizowanej czytelni. Z chwilą otwarcia czytelnia posiadała 20 gazet i czasopism ogólnopolskich oraz prasę lokalną wydawaną w tym czasie w Tomaszowie. Trudna sytuacja finansowa biblioteki dała znać o sobie już w trzy miesiące później. Z dniem 1 lipca tego roku biblioteka przerwała prenumeratę wszystkich pism na drugie półrocze. Nie wznowiono jej również od 1 stycznia 1930 r. W tym czasie Biblioteka otrzymywała jedynie pisma lokalne: "Głos Tomaszowski" - gratis, "Tomaszower Zeitung" - za 25 gr miesięcznie i "Tomaszower Wochenblatt" - za sumę 1 zł miesięcznie³².

W marcu 1930 r. zwrócono się do dyrekcji Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy z prośbą o radę, jakie pisma należy prenumerować przy tak ograniczonych środkach finansowych. W odpowiedzi dyr. Faustyn Czerwijowski pisał: "do czytelni oprócz prasy miejscowej - przynajmniej 3 dzienniki reprezentujące 3 nasze większe ugrupowania: "Gazetę Polską", "Gazetę Warszawską" i "Robotnika", z tygodników: "Świat", "Światowid", "Tygodnik Ilustrowany", z miesięczników: "Wiedza i Życie". Sądzę, że 500-600 zł na prenumeratę czasopism dla Biblioteki w Tomaszowie Mazowieckim wystarczyłoby"³³.

W kilkanaście dni później Prezydent Miasta rozesłał do administracji 32 czasopism list następującej treści: "Magistrat w roku 1928 zorganizował Miejską Bibliotekę, która obecnie cieszy się dużą frekwencją oraz utworzył przy tejże bibliotece czytelnię pism codziennych i tygodników. Czytelnia ta w takim środowisku jak Tomaszów Maz. jest bardzo pożądaną i oddaje duże usługi, niestety grozi jej ze względów budżetowych zamknięcie. Pragnąc utrzymać czytelnię, tak niezbędną w tutejszym mieście - Magistrat zwraca się z uprzejmą prośbą o zakomunikowanie, czy W. Panowie nie byłiby łaskawi nadysłać nam swego pisma bezpłatnie, względnie za zanizoną opłatą, czym przyczyniliby się do utrzymania kulturalnej placówki"³⁴.

Wśród wybranych 32 tytułów pism było 6 zaproponowanych przez F.

³¹ Ibidem, k. 44.

³² Ibidem, k. 2, 14, 21.

³³ Ibidem, sygn. III/1367, k. 17.

³⁴ Ibidem, k. 77.

Czerwijowskiego oraz 26 innych gazet i czasopism. Na apel prezydenta Tomaszowa w ciągu kilkunastu dni odpowiedziało 14 redakcji, przy czym 12 z nich proponowało ulgi od 10 do 50%, natomiast 2 redakcje: "Przeglądu Sportowego" i "Radia" zadeklarowały nadsyłanie swych pism nieodpłatnie. W oparciu o te oferty od 1 czerwca 1930 r. zaprenumerowano 7 czasopism. Niestety już od października nawet z tej ulgowej prenumeraty zrezygnowano całkowicie, kierując do redakcji następujące pisma: "Wobec wyczerpania się funduszy na prenumeratę pism dla Biblioteki Miejskiej - Magistrat niniejszym przerywa z dniem 1.10.br. prenumeratę pism Panów do odwołania"³⁵.

Dalszy okres funkcjonowania Biblioteki charakteryzował się nieregularnym zaopatrzeniem w czasopisma. Prócz tytułów lokalnych, które były najczęściej efemerydami, pisma z regularnej prenumeraty pojawiały się sporadycznie. Ponadto docierały do czytelnicy pisma nadsyłane przez: Ligę Morską i Kolonialną, Instytut Bałtycki, Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej. Czytelnia poza czasopismami posiadała księgozbiór podręczny, ale niestety nie udało się ustalić jego dokładnej zawartości³⁶.

3. Czytelnictwo

Biblioteka Miejska w Tomaszowie od chwili jej uruchomienia stała się istotnym ogniwem systemu kultury i oświaty w intensywnie rozwijającym się mieście. Już pierwsze dni jej działalności wykazały, jak wielkie było zapotrzebowanie wśród mieszkańców miasta na powszechny dostęp do książki. W dniu 11 września 1929 r. prezydent miasta Wacław Smulski przemawiając na posiedzeniu Rady Miejskiej powiedział: "Jak wielkie zainteresowanie wzbudziła biblioteka w mieście, świadczy o tem fakt, że po miesiącu jej istnienia liczy 352 czytelników, których liczba stale wzrasta"³⁷.

Wzrost ten w pierwszych miesiącach istnienia biblioteki był bardzo dynamiczny. W końcu 1929 r. Biblioteka liczyła 1300 czytelników zarejestrowanych, w tym 1136 systematycznie wypożyczających³⁸.

³⁵ Ibidem, k. 47, 50-77.

³⁶ Ibidem, sygn. III/2001, k. 146-147, sygn. III/2106, k. 23.

³⁷ "Proletariat" 1928, nr 2/3, s. 5.

³⁸ APT, AmI, sygn. III/1367, k. 8.

Ruch czytelniczy oraz wszelka działalność biblioteki jak gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów, przez cały okres jej istnienia był skrupulatnie rejestrowany w postaci comiesięcznych zestawień statystycznych obejmujących informacje dotyczące: aktualnej liczby posiadanych książek wg działów, liczby czytelników z wyszczególnieniem wykonywanego zawodu, liczby przeczytanych książek oraz wykazu odzwierciedlającego wykorzystanie czytelników. O istnieniu takich wykazów dowiadujemy się z zachowanych pism przewodnich z różnych lat, które awizowały ich przesyłanie. Takie wykazy wysyłano do redakcji "Głosu Trybunalskiego" i "Głosu Tomaszowskiego". Zachowały się pisma za jedenaście miesięcy roku 1929 i cztery miesiące 1930 r. Same wykazy zachowały się wrywkowo za lata 1931, 1932, 1935, 1937. Szczęśliwie w "Sprawozdaniach z wykonania budżetu Zarządu Miejskiego" zawarty jest częściowo materiał statystyczny z lat trzydziestych³⁹. (Statystykę czytelników i czytelnictwa przedstawiają tab. 5-8).

T a b e l a 5

Statystyka czytelników

Rok	Czytelnicy zarejestrowani	Czytelnicy systematycznie wypożyczający		
		ogółem	dorośli	młodzież
1928	352	-	-	-
1929	1 300	1 136	-	-
1935	1 500	-	-	-
1937	2 300	-	-	-
1938	4 923	2 150	1 350	800
1939	5 200	2 200	1 400	800

Ź r ó d ł o: Sprawozdanie... za rok 1930/1931; 1934/1935; 1936/1937; 1937/1938; 1938/1939; API, AmI, sygn. III/1263, k. 44, sygn. III/1599, k. 6, sygn. III/2106, k. 23, 42; Biblioteki oświatowe..., s. 23; "Proletariat" 1928, nr 2/3, s. 5.

³⁹ Ibidem, sygn. III/1263, k. 13, 15, 23, 25-26, 37, 44, 51, 54, 57, 62, 68, sygn. III/1367, k. 8-9, 16, 27, 29, 34, sygn. III/1599, k. 4-5; Biblioteki Oświatowe..., s. 23.

T a b e l a 6

Struktura czytelników (w %)
(w latach 1938, 1939)

Czytelnicy wg zawodów	Razem	Mężczyźni	Kobiety
Pracownicy umysłowi	24,6	12,5	12,1
Pracownicy fizyczni	23,3	13,6	9,7
Ucząca się młodzież	19,0	12,7	6,3
Uczący się dorośli	10,3	4,7	5,6
Niepracujący i inni	22,8	1,1	21,7
Razem	100,0	44,6	54,4

Ź r ó d ł o: Sprawozdanie... za rok 1937/1938;
1938/1939.

T a b e l a 7

Struktura wypożyczeń
w latach 1938, 1939

Czytelnictwo wg działów piśmiennictwa	%
Literatura piękna	80,5
Literatura dla młodzieży	15,3
Nauki historyczne	1,3
Nauki społeczne	1,1
Historia literatury	0,9
Inne	0,9

Ź r ó d ł o: Sprawozdanie... za
rok 1937/1938; 1938/1939

Statystyka wypożyczeń

	1929	1931	1935	1937	1938	1939
liczba tomów	68 423	67 691	85 000	100 000	105 000	105 000

Ź r ó d ł o: Sprawozdanie... za rok 1930/1931; 1934/1935; 1936/1937; 1937/1938; 1938/1939.

Przepisy dotyczące zasad wypożyczania pomyślane były tak, by umożliwić najszerzej grupie potencjalnych czytelników, nawet tych najbiedniejszych, korzystanie z biblioteki. Kaucja za wypożyczenie książki mogła być zastąpiona poręczeniem. Czytelnicy dzielili się na cztery zasadnicze grupy: pracownicy fizyczni, umysłowi, uczący się i inni, przy czym w grupie uczących się można było wyodrębnić dorosłych oraz młodzież. Po kilku latach funkcjonowania biblioteki, z chwilą pewnego ustabilizowania się liczby czytelników (na początku lat trzydziestych), stanowili oni około 3,5% ludności miasta⁴⁰.

Biblioteka Miejska w Tomaszowie należała do grupy najwcześniej zorganizowanych bibliotek samorządowych w wyzwolonej Polsce. Do 1930 r. było ich zaledwie 233, natomiast w roku 1938 liczba ich wzrosła do 1033. Księgozbiór jej należał do większych i lepiej zaopatrzonych w owym czasie. Już w chwili uruchomienia znajdowała się w grupie 12% bibliotek posiadających księgozbiór liczący od 1001 do 5000 tomów. Jedna biblioteka w województwie warszawskim posiadała średnio 671 tomów, a w województwie łódzkim 1102 tomy, natomiast biblioteka tomaszowska miała w tym samym czasie około 4200 tomów. Bibliotek oświatowych posiadających większe księgozbiory było zaledwie 1,2%. Tomaszowska placówka należała również do niewielkiej grupy 7,3% bibliotek udostępniających ponad 18 godzin w tygodniu. Faktyczny czas udostępniania wynosił aż 48 godzin tygodniowo, co było praktykowane w największych bibliotekach samorządowych kraju⁴¹.

⁴⁰ APT; AmT, sygn: III/1599, k. 9; Biblioteki Oświatowe..., s. 23.

⁴¹ Biblioteki Oświatowe..., s. 23; J. J a n i c z e k, Bibliotekarstwo oświatowe w Polsce po dwudziestu latach niepodległości, "Bibliotekarz" 1939, s. 3.

Z pewnym zdziwieniem należy stwierdzić, iż poza wspomnianymi wcześniej sporadycznymi kontaktami z Miejską Biblioteką Publiczną w Łodzi i Biblioteką Publiczną m. st. Warszawy, brak jest jakichkolwiek śladów uczestniczenia biblioteki tomaszowskiej w organizowaniu sieci bibliotek samorządowych, tak przecież intensywnym w latach trzydziestych. Nie ma również śladów wskazujących, aby korzystała z pomocy czy chociażby literatury oferowanej przez Poradnię Biblioteczną przy Warszawskim Kole Związku Bibliotekarzy Polskich.

Biblioteka Miejska, prócz swojej podstawowej działalności, prowadziła wspólnie z wieloma organizacjami społecznymi, a szczególnie z Towarzystwem Przyjaciół Nauki, Literatury i Sztuki działalność popularyzatorsko-upowszechnieniową. Współorganizowała wiele odczytów i spotkań autorskich ze znanymi współczesnymi pisarzami. Rozszerzając w ten sposób swą ofertę, zgromadziła liczne grono czytelników liczące w 1939 r. ponad 5000 osób, co stanowiło ok. 11,5% ludności miasta⁴².

Zorganizowanie tej potrzebnej i bardzo prężnej placówki było niewątpliwym osiągnięciem postępowych sił w mieście, a jej 12-letnia działalność na polu szerzenia kultury i oświaty, głównie wśród klasy robotniczej, prowadziła do stałego wzrostu świadomości i poziomu intelektualnego czytelników.

Богдан Ястжембски

ГОРОДСКАЯ БИБЛИОТЕКА В ТОМАШОВЕ МАЗОВЕЦКОМ (1928-1939 гг.)

Городская библиотека в Томашове Мазовецком была создана решением Городского Совета 14 июня 1928 г. Официальное открытие произошло 16 августа 1928 г., а 21 марта 1929 г. был открыт читальный зал книги и прессы. Помещение библиотеки находилось в здании магистрата при улице Президента Мостицкого № 5 и состояло из четырёх залов вместе с читальным залом. Персонал состоял из трёх человек: заведующего и двух библиотекарей. Время работы составляло 48 часов в неделю.

⁴² M. Nartowicz, Działalność oświatowa wśród proletariatu Tomaszowa Mazowieckiego (1931-1939), "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego", ser. I, z. 8, 1978, s. 90-92.

Книжная коллекция собиралась путём покупок и даров от учреждений и частных лиц. В конце рассматриваемого периода библиотека насчитывала свыше 8 тысяч томов и делилась на три основных отдела: Художественная литература: романы, новеллы, поэзия, драмы, критика, история литературы и т.д.; научный отдел, в котором, прежде всего, учитывались естественные науки, общественные и история; третий отдел - молодёжная литература. Читателями, в основном, были работники, а также учащаяся молодёжь.

В 1938 г. их было свыше 5000 и пользовались свыше 100 тысячами томов в течение года. Кроме доступа к книгам, библиотека организовывала лекции и авторские встречи. Деятельность библиотеки была прекращена в связи со II Мировой войны.